

Лит.: Хавронюк М. І. Військові злочини. К., 1995; Навроцький В. О. Військові злочини. Особлива частина міжнародного кримінального права. Л., 1997; Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). Х., 2011.

С. О. Харитонов.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПОРЯДКУ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ – група злочинів проти встановленого порядку проходження військ. служби (військ. злочинів), які характеризуються низкою спільних ознак (ст. 407, 408, 409 КК): безпосереднім об'єктом усіх цих злочинів є порядок проходження військ. служби, об'єктивна сторона характеризується ухиленням від проходження військ. служби у різних формах і різної тривалості, суб'єктом є військовослужбовець (а суб'єктом злочину, передбаченого ст. 407 КК, також військовозобов'язаний під час проходження ним навч. (чи перевірних) або спец. зборів), суб'єктивна сторона характеризується умислом (як правило – прямим).

Так, і самовільне залишення військ. частини або місця служби (ст. 407 КК), і дезертирство (ст. 408 КК) з об'єктивної сторони можуть полягати в однакових діях (бездіяльності): 1) самовільному залишенні місця служби і 2) неповерненні чи ін. нез'явленні до місця служби (у разі короткострокового звільнення з частини, призначення, переведення, з відрядження, відпустки або лік. закладу). Відрізняються між собою ці 2 злочини тим, що дезертирство вчинюється з метою ухилитися від військ. служби назавжди, а у випадку самовільного залишення військ. частини або

місця служби військовослужбовець має намір повернутися до виконання своїх служб. обов'язків через певний проміжок часу. Саме тому для кваліфікації дезертирства (ст. 408 КК) не має значення час, протягом якого військовослужбовець був відсутній у місці служби. Натомість крим. відповідальність за самовільне залишення військ. частини або місця служби диференціюється залежно від тривалості невиконання військовослужбовцем обов'язків служби: понад 3 доби, але не більше місяця – для військовослужбовця строкової служби (ч. 1 ст. 407 КК), понад 10 діб, але не більше місяця, або хоч і менше 10-ти діб, але більше 3-х діб, за умови повторного вчинення протягом року, – для ін. військовослужбовця, крім військовослужбовця строкової служби (ч. 2 ст. 407 КК), понад один місяць – для будь-якого військовослужбовця (ч. 3 ст. 407 КК).

При цьому самовільним є самовільне залишення військ. частини або місця служби, вчинене без дозволу нач. (командира), який згідно з зак-вом уповноважений надавати такий дозвіл, а нез'явлення військовослужбовця вчасно на службу – це його нез'явлення на службу в строк, указаний у відповід. док-ті. Поважність причин нез'явлення військовослужбовця вчасно на службу при звільненні з частини, призначенні, переведенні, з відрядження, з відпустки або з лік. закладу є питанням факту, яке входить до компетенції слідчого, прокурора та суду і вирішується з урахуванням конкр. обставин справи.

Вирішуючи питання про характер і підстави крим. відповідальності військовослужбовця, який самовільно залишив військ. частину чи місце служби

через неправомірну поведінку щодо нього товаришів по службі або військ. служб. осіб (викривлення дисциплінарної практики, застосування насильства, ін. нестатутні методи впливу), слід завжди ретельно перевіряти, чи не діяла така особа в стані крайньої необхідності. Самовільне залишення військ. частини чи місця служби слід вважати вимушеним, коли у справі безспірно встановлено, що підставою для таких дій військовослужбовця були реальні посягання на його життя чи здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку, коли уникнути ін. засобами порушення цих своїх прав для нього було неможливим і шкода держ. інтересам була заподіяна вимушено. Про неможливість для військовослужбовця уникнути порушень своїх прав ін. засобами, крім самовільного залишення військ. частини чи місця служби, свідчать, напр., умисне порушення прав військовослужбовця командуванням військ. частини, що позбавляло його можливості оскаржити дії командирів (начальників), залишення військ. служб. особами без реагування повідомлень військовослужбовця про порушення його прав тощо. Проте не можна визнавати вчиненим у стані крайньої необхідності самовільне залишення військ. частини чи місця служби з мотивів, пов'язаних із сімейними обставинами.

Злочин, передбачений ст. 409 КК, від злочинів, передбачених ст. 407 і 408 КК, відрізняється особл. формами (способами) ухилення від проходження військ. служби. Ними є: самокалічення, симуляція хвороби, підроблення доктів, ін. обман, а також пряма відмова від несення обов'язків військ. служби (див.

Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом).

Ухилення від несення обов'язків військ. служби незалежно від того, яким шляхом воно досягнуте, а також відмова від несення таких обов'язків вважаються закінченим злочином з моменту фактичного припинення несення обов'язків військ. служби. Тривалість ухилення не має значення для кваліфікації і враховується тільки при призначенні покарання.

Усі види ухилення від проходження військ. служби, вчинені в умовах особл. періоду (крім воєн. стану), а також в умовах воєн. часу або в бойовій обстановці, кваліфікуються відповідно за ч. 4 і 5 ст. 407, ч. 3 і 4 ст. 408 і ч. 3 і 4 ст. 409 КК. Проте, якщо військовослужбовець самовільно залишив місце служби або дезертирував і перейшов на бік ворога в умовах воєн. стану або в період збройного конфлікту, його дії кваліфікуються тільки за ст. 111 КК як держ. зрада. Самовільне залишення місця служби і дезертирство, вчинені в умовах воєн. стану або у бойовій обстановці, слід відмежовувати також від залишення гинучого військ. корабля (ст. 428 КК) і самовільного залишення поля бою (ст. 429 КК). Розмежувальними ознаками тут є ознаки, що характеризують місце і обстановку вчинення злочину (у ст. 429 КК – безпосереднє поле бою під час бою, у ст. 428 КК – військ. корабель гине, проте розпорядження його командира про залишення корабля немає), а також його суб'єкта (у ст. 428 КК – це особа зі складу команди корабля). Відмову від несення обов'язків військ. служби (ч. 2 ст. 409 КК) слід відмежовувати від непокори

(ст. 402 КК) і відмови під час бою діяти зброєю (ст. 429 КК). Тут розмежувальними ознаками є: зміст відмови (відповідно до ст. 402 КК військовослужбовець відмовляється виконувати конкр. наказ нач., відповідно до ст. 429 КК – діяти зброєю, а відповідно до ч. 2 ст. 409 КК – проходити військ. службу взагалі), а також час і обстановка (у ст. 429 КК – під час бою).

Кваліфікуючими ознаками дезертирства є також вчинення його зі зброєю або за поперед. змовою групою осіб (ч. 2 ст. 408 КК).

Злочини, передбачені ст. 407–409 КК, є переважно злочинами серед. тяжкості, а за кваліфікуючих обставин – тяжкими. Лише злочин, передбачений ч. 1 ст. 409 КК, є злочином невеликої тяжкості, а злочин, передбачений ч. 4 ст. 408 КК, – особливо тяжким злочином.

Лит.: Хавронюк М. І., Дячук С. І., Мельник М. І. Військові злочини: Коментар законодавства. К., 2003; Панов М. І., Касинюк В. І., Харитонов С. О. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). Х., 2006; Грищук В. К., Сенько М. М. Кримінальна відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби. Л., 2007.

М. І. Хавронюк.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ – передбачені розд. XVIII Особл. част. КК діяння, які посягають на сусп. відносини, що забезпечують нормальну, тобто таку, зміст, характер, межі та порядок здійснення якої відповідає вимогам зак-ва, діяльність суду, а також ін. органів, установ та осіб, які сприяють суду у відправленні право-

суддя. Під здійсненням правосуддя у розд. XVIII Особл. част. КК розуміється діяльність, пов'язана з функціонуванням не тільки власне суд. системи, а й ін. органів, установ та уповноважених осіб, які сприяють суду у відправленні правосуддя і до кола яких належать органи та особи, що здійснюють ОРД, досуд. розслідування, виконання суд. рішень, захист і представництво інтересів учасників досуд. розслідування і суд. провадження, виконують обов'язки експертів, оцінювачів майна, перекладачів тощо.

Виходячи зі сфери тих сусп. відносин щодо відправлення правосуддя, на які посягають ті чи ін. З. п. п., а також ураховуючи специфіку їх об'єктивної сторони і суб'єктів, усі вони можуть бути розподілені на певні групи, які посягають на відносини, що забезпечують: 1) належну реалізацію конст. принципів здійснення правосуддя (ст. 371, 372, 374, 375, 376, 376¹ і 397 КК); 2) охорону життя, здоров'я, власності, особисту безпеку суддів, присяжних та ін. учасників провадження (ст. 377–379, 398–400 КК); 3) одержання достовірних доказів та істинних висновків під час здійснення провадження (ст. 373, 383–386 КК); 4) своєчасне розкриття та припинення злочин. посягань (ст. 380, 381, 387, 395, 396 КК); 5) належне виконання суд. актів та заходів впливу, що ними призначені (ст. 382, 388, 389, 389¹, 390–394 КК).

Більшість З. п. п. є двооб'єктними (напр., ст. 371 КК) або навіть поліоб'єктними (напр., ч. 1 ст. 377 КК), оскільки у разі їх вчинення дод. безпосереднім об'єктом можуть виступати відносини, що забезпечують конст. пра-